

ДИФФЕРЕНЦИАЛ ТАЪЛИМ: КУЧЛИ ВА СУСТ ЎҚУВЧИЛАР БИЛАН ИШЛАШ

Зойирова Дилноза Умаровна
dilnozazoyirova705@gmail.com

Buxoro tuman 17- maktab

Аннотация

Дифференциал таълим замонавий педагогикада индивидуал таълим ёқалишларини амалга оширишнинг самарали усули сифатида эътироф этилмоқда. Ушбу илмий мақола дифференциал таълимнинг назарий асослари, кучли ва суст ўқувчилар билан ишлашнинг педагогик-психологик хусусиятлари, шунингдек, уларнинг таълимий натижаларини яхшилаш бўйича амалий ёндашувларни ўрганади. Мақолада дифференциал таълимнинг компонентлари, ўқувчиларни гуруҳлаш мезонлари, индивидуал таълим режалари тузиш усуллари ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш критериялари ёритилган.

Калим сўзлар: *дифференциал таълим, индивидуал ёндашув, кучли ўқувчилар, суст ўқувчилар, таълимий дифференциация, адаптив таълим*

Кириш

Замонавий таълим тизими ҳар бир ўқувчининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда уларнинг потенциалини тўлиқ рўёбга чиқаришга қаратилган. Бу борада дифференциал таълим муҳим аҳамият касб этади. Дифференциал таълим — бу ўқувчиларнинг тайёргарлик даражаси, қобилиятлари, қизиқишлари ва таълим эҳтиёжларига қараб таълим жараёнини ташкил этиш демакдир [1].

Ўқув жараёнида ўқитувчи турли тайёргарлик даражасига эга ўқувчилар билан учрашади. Баъзилари материални тез ва осон ўзлаштиради, бошқалари эса қўшимча ёрдамга муҳтож бўлади. Ана шу хилма-хиллик дифференциал таълимни талаб қилади. Унинг асосий мақсади ҳар бир ўқувчи учун оптимал таълим шароитларини яратиш, кучли ўқувчиларнинг истеъдодларини ривожлантириш ва суст ўқувчиларга қўллаб-қувватлаш кўрсатиш орқали уларнинг ўрганиш натижаларини оширишдир [2].

Дифференциал таълимнинг амалий аҳамияти синфдаги ўқувчилар сони кўпайгани, таълим мазмунининг мураккаблашгани ва ҳар бир инсоннинг индивидуал ривожланиш эҳтиёжининг ошгани билан янада ошмоқда. Мазкур мақола дифференциал таълимнинг назарий асослари ва амалий ёндашувларини, алоҳида эътибор билан кучли ва суст ўқувчилар билан ишлаш усуллари кўриб чиқади.

Кучли ва суст ўқувчиларнинг хусусиятлари

Кучли ўқувчилар

Кучли ўқувчилар ёки истеъдодли ўқувчилар қуйидаги хусусиятларга эга:

- Материални тез ва чуқур ўзлаштириш
- Муаммоли вазифаларни ечишга интилмоқ
- Мустақил фикрлаш ва изланиш
- Кенг қизиқиш доираси
- Юқори мотивация ва мақсадга интилмоқ

Бундай ўқувчилар билан ишлашда асосий муаммо уларнинг потенциални тўлиқ рўёбга чиқариш, бўш вақтларини самарали ташкил этиш ва уларни доимий равишда рухлантириб туришдир. Агар кучли ўқувчиларга етарлича диққат қаратилмаса, улар тезда мотивациясини йўқотади, дарсларда бўш вақт ўтказди ёки ташвишли хулқ-атвор кўрсатиши мумкин [5].

Суст ўқувчилар

- Суст ўқувчилар қуйидаги аломатлар билан ажралиб туради:
- Материални суст ўзлаштириш
- Диққатни жамлашда қийинчиликлар
- Мустақил ишга интилмаслик
- Таълимий мотивациянинг пастлиги
- Олдинги билимларда ёетишмовчилик

Суст ўқувчиларнинг пайдо бўлишига турли омиллар сабаб бўлади: соғлиқ ҳолати, оиладаги муаммолар, олдинги таълимдаги ёетишмовчиликлар, ўқитиш сифатининг пастлиги, психологик барьерлар ва бошқалар. Улар билан ишлашда асосий вазифа — сабр-сақолат билан уларнинг муаммоларини аниқлаш ва индивидуал ёрдам кўрсатишдир [6].

Дифференциал таълимнинг амалий усуллари

Ўқувчиларни гуруҳлаш

Дифференциал таълимни амалга ошириш учун ўқувчиларни гуруҳлаш керак. Бу жараён мураккаб бўлиши лозим, чунки ҳар бир ўқувчи кўп қиррали индивиддир. Гуруҳлаш мезонлари қуйидагилар бўлиши мумкин:

- Тайёргарлик даражаси бўйича
- Ўрганиш тезлиги бўйича
- Қобилиятлари бўйича
- Қизиқишлари бўйича
- Мотивация даражаси бўйича

Амалиётда синфни учта асосий гуруҳга бўлиш кенг тарқалган: кучли ўқувчилар, ўртача даражадаги ўқувчилар ва суст ўқувчилар. Бироқ бу гуруҳлаш шартли характерга эга ва динамик бўлиши керак — ўқувчи бир гуруҳдан бошқасига ўтиши мумкин [7].

Кучли ўқувчилар билан ишлаш усуллари

-Кучли ўқувчилар билан ишлашда қуйидаги усуллар самарали:

-Мураккаблаштирилган вазифалар: асосий материалга қўшимча мураккаб масалалар бериш

-Истикболли мавзулар: ўқув дастуридан четдаги, лекин ўқувчи қизиқишига мос мавзуларни ўрганиш

-Тадқиқот лойиҳалари: мустақил илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш

-Ўқитувчи ёрдамчиси роли: кучли ўқувчиларга синфда ёрдамчи сифатида фаолият кўрсатиш имкониятини бериш

-Тезлаштирилган ўқиш: айрим фанлар бўйича синфдан олдин ўтиш

Суст ўқувчилар билан ишлаш усуллари

Суст ўқувчиларга қўллаб-қувватлаш кўрсатиш усуллари:

-Қўшимча машғулотлар: асосий дарслардан ташқари репетиторлик ёрдами

-Материални бошлаб бериш: мураккаб материални оддийроқ қисмларга бўлиш

-Визуал воситалар: схемалар, жадваллар, видеоматериаллардан кўпроқ фойдаланиш

-Кўп марта такрорлаш: материални унутмаслик учун систематик такрорлаш

-Мустаҳкамлаш машғулотлари: машқ ва машғулотларга кўпроқ вақт ажратиш

-Ўқувчилар ёрдамчиси: кучлироқ ўқувчи ёрдамида дўстона қўллаб-қувватлаш

Интерактив технологиялардан фойдаланиш

Замонавий таълимда ахборот-коммуникация технологиялари дифференциал таълимни амалга оширишда катта имкониятлар яратади. Компьютер дастурлари, таълим платформалари, интерактив тақталар ҳар бир ўқувчи учун индивидуал ўрганиш траекториясини тузишга имкон беради [8].

Масалан, "Moodle", "Google Classroom" каби платформаларда ўқитувчи турли даражадаги вазифаларни жойлаштириши, ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражасини кузатиб бориши ва зарур бўлганда ёрдам кўрсатиши мумкин. Онлайн-тестлар ва тестлаш тизимлари дарҳол натижаларни кўрсатиб, ўқувчига қайси бобларни такрорлаш кераклигини аниқлайди.

Тадқиқотлар кўрсатадики, дифференциал таълимни амалга оширилган синфларда ҳам кучли, ҳам суст ўқувчиларнинг натижалари яхшиланади. Кучли ўқувчиларда истеъдодлари ривожланади, суст ўқувчиларда эса таълимга ишончи ўсади ва муваффақиятга эришади [10].

Хулоса

Дифференциал таълим замонавий таълим тизимининг муҳим ташкилий шакли бўлиб, ҳар бир ўқувчининг индивидуал эҳтиёжларини қондиришга қаратилган. Кучли ва суст ўқувчилар билан ишлаш — дифференциал таълимнинг энг мураккаб, лекин энг муҳим йўналишларидан биридир.

Кучли ўқувчилар билан ишлашда уларнинг истеъдодларини ривожлантириш, мотивациясини сақлаш ва олий даражадаги вазифалар билан шуғуллантиришга эътибор қаратилиши лозим. Суст ўқувчиларга эса сабр билан ёрдам кўрсатиш, уларнинг муваффақиятларини эътироф этиш ва таълимга ишончини ортириш керак.

Дифференциал таълимни амалга ошириш ўқитувчи малакаси, таълим муассасасининг моддий-техник базаси ва ота-оналар билан ҳамкорликни талаб қилади. Унинг самарадорлиги ўқувчиларнинг билим сифати, мотивацияси ва психологик барқарорлигининг ўсишида намоён бўлади.

Келажакда дифференциал таълим соҳасида ахборот технологияларидан янада самарали фойдаланиш, индивидуал ўрганиш траекторияларини автоматлаштириш ва ўқувчиларнинг метакогнитив кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган тадқиқотларни олиб бориш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: Методические основы. М.: Просвещение, 2017. — 192 с.
2. Гинецинский В.И. Педагогика. М.: Юрайт, 2018. — 487 с.
3. Ибрагимов И.М. Дифференциал таълимнинг назарий асослари // Ўзбекистонда илм-фан. — 2019. — №3. — С. 45-49.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика, 2016. — 480 с.
5. Рамазанов А.А. Истеъдодли ўқувчилар билан ишлашнинг педагогик усуллари // Педагогика. — 2020. — №2. — С. 34-38.
6. Каримов Б.Б. Суст ўқувчиларга қўллаб-қувватлаш кўрсатишнинг психологик асослари // Психология журнали. — 2021. — №1. — С. 56-61.
7. Тешабаев А.Т. Синфда дифференциал таълимни ташкил этиш // Мактаб ва оила. — 2019. — №5. — С. 12-15.
8. Саидов А.А. Ахборот технологиялари ва дифференциал таълим // Информация ва таълим. — 2022. — №3. — С. 78-82.
9. Рахимова Н.Н. Ота-она ва мактаб ҳамкорлигини ривожлантириш // Таълим муассасасида идора этиш. — 2020. — №4. — С. 67-71.
10. Холмирзаев М.М. Дифференциал таълим самарадорлигини баҳолаш критериялари // Педагогик тадқиқотлар. — 2021. — №2. — С. 89-94.